

Kosova'nın Bağımsızlığı'nı Kazanması, Türkiye ve Türk Kamuoyu*

Kosovo's gaining Independence, Turkey and Turkish Public Opinion

Tahir KODAL**

Özet

Bu çalışmada; Yugoslavya'nın dağılmasıyla 17 Şubat 2008'de Kosova'nın bağımsızlığını kazanması, bağımsızlık karşısında Türkiye'nin ve Türk kamuoyunun tutumu konu edilmiştir. Bu nedenle, konunun daha iyi anlaşılması için çalışmanın giriş kısmında, soğuk savaşın sona ermesinden, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin ve Yugoslavya'nın dağılmasından söz edilmiştir. Çalışmanın esas kısmının ilk bölümünde; Kosova'nın bağımsızlığını elde ediş süreci üzerinde durulmuş, bu süreçte yaşananlar, Türkiye'nin ve Türk kamuoyunun tutumu ortaya konulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde, Kosova'nın bağımsızlığını kazanması karşısındaki Türkiye'nin ve Türk kamuoyunun tavrı ve tepkisi açıklığa kavuşturulmuştur. Çalışmanın son kısmında ise elde edilen bilgiler ışığında varılan sonuçlar ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kosova, Türkiye, Türk Kamuoyu, Balkanlar.

Abstract

This study is concerned with Kosovo's gaining independence on 17th February in 2008 after the fall of Yugoslavia, the attitude of Turkey and Turkish public opinion towards the independence. Therefore, to make the topic more understandable, there is information about the ending of cold war, the fall of Union of Soviet Socialist Republics and Yugoslavia in the introduction part of the study. The main body of the study lays emphasis on the process of Kosovo's independence and reveals information on what happened during this process and the attitude of Turkey and Turkish public opinion. The second part of the study sheds light on the attitude and reaction of Turkey and Turkish public opinion towards the independence of Kosovo. The last part of the study offers the conclusions drawn in light of the gathered information.

Keywords: Kosovo, Turkey, Turkish public opinion, the Balkans.

A- Giriş

Avrupalıların Güney Doğu Avrupa, Türklerin adlandırmasıyla Balkanlar, tarihi süreç içerisinde çok çeşitli dil, kültür ve inanışla birlikte farklı etnik gruplara ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır. Bu topraklar üzerinde Roma, Bizans ve Osmanlı Devleti gibi önemli güçlerin egemenlik kurması ve büyümesi bölgenin ekonomik, ticari, siyasal, sosyal ve kültürel değerini ortaya koymuştur. Bu coğrafya kıta geçiş bölgesine sahip olduğu için, önemli stratejik yolları üzerinde barındırılmış, geniş ve verimli arazilere sahip olmuş, bu da hem kıta Avrupasındaki, hem de diğer siyaset ve politika yapıcı güçlerin dikkatini çekmiştir.¹ Bu ilginin temelinde, Avrupa'nın büyük siyasi güçlerinin iç güvenlik kaygısı yanında, Doğu Avrupa, Adriyatik, Ege ve Akdeniz'deki egemenlik mücadelesi yatmıştır.

Bu kadar önemli olan bir coğrafyada Kosova ayrı bir yere sahiptir. Sahip olunan geniş ve verimli Kosova Ovası'nın yarımadanın merkezi bir konumunda yer almış olması,

* Bu çalışma; Pamukkale Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimi Tarafından Desteklenmiştir.

** Doç.Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, DENİZLİ/ tkodal@pamukkale.edu.tr

¹ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 1 (18. ve 19. Yüzyıllar)*, (Ter.: İhsan Duru-Gülçin Tunalı-Haşim Koç), Küre Yayınları, İstanbul 2009, s.3-4.

Kosova'ya her açıdan değer atfetmiştir. İlk, orta ve yeniçağlarda Kosova'nın bu konumu devam etmiş, ticaret, enerji vb. yollarının kesişim noktasına sahip olma şansı burası üzerindeki egemenlik mücadelesine girilmesine neden olmuştur.

Kosova, Roma, Doğu Roma veya Bizans İmparatorluğu'nun yönetiminde kaldıktan sonra, 1389 yılında Osmanlı Devleti'nin yönetimine girmiştir. XX. Yüzyılın hemen başında 1912 yılında ise Kosova Sırbistan'a bağlanmış, "Osmanlı Barışı" olarak bilinen süreç sona ermiş, Kosova ve Balkanların birçok yerinde sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Bu sorunlar, kendisini Kosova ve Balkanların diğer yerlerinde, mevcut yönetimlerden ayrılma noktasında baş göstermiştir. Ayrıca, Kosova'ya yakın komşu devletlerin Kosova üzerindeki emellerinden kaynaklanmıştır.

I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı yönetiminde kalan Kosova, 1929 yılından itibaren Yugoslavya Krallığı egemenliğinde kalmıştır. II. Dünya Savaşı'nda Kosova, İtalyan işgalci güçleri tarafından Arnavutluk ile birleştirilmiş, bu durum kolonileştirme döneminde yerleştirilenlerle başta olmak üzere pek çok Slav kökenli yerleşimcinin bölgeyi terk etmesine neden olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında "Bölgesel Halk Konseyi"nin kararıyla Arnavutluk'tan koparak, tekrar Yugoslavya'nın parçası haline gelmiştir.²

II. Dünya Savaşı sırasında Almanya'ya karşı savaşı kaybederken, İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin yardımıyla toparlanan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) savaştan en karlı ülke olarak çıkmıştır. İngiltere ve Fransa'nın savaşı kazanmasına karşın, yıprandığını gören, ABD'nin yeniden kendi kıtasına çekilme eğiliminde olmasını fark eden Stalin liderliğindeki SSCB, savaş sonrasında iki temel politikasını yani "sıcak denizlere ulaşma" ve "rejim ihraç" politikalarını hayata geçirmek için çalışmalarını hızlandırmıştır.³

Bu çalışmalar; İngiltere'yi, Fransa'yı ve ABD'yi son derece rahatsız etmiş, İngiltere'nin teşviki ile kendi kıtasına çekilme eğiliminde ve nükleer güç olan ABD dünya siyasetinde ön plana çıkmış, SSCB'nin karşısındaki yerini almıştır. SSCB'nin yukarıda ifade edilen politikaları takip etmesi ve ABD'nin buna karşı çıkması ve takip ettiği politikalar, dünyanın bloklaşmaya ve kutuplaşmaya gitmesine neden olmuştur. Bu süreçte dünya iki kutuplu hale gelmiş, bir tarafta ABD'nin başını çektiği "Batı Bloğu" yani kapitalist blok, diğer tarafta ise SSCB'nin liderliğindeki "Doğu Bloğu" yani sosyalist blok ortaya çıkmıştır. Dünyadaki pek çok ülke bu süreçte ya batı bloğunun ya da doğu bloğunun yanında yer almıştır. Böylece, II. Dünya Savaşı'nın sonundan yani 1945 yılından SSCB'nin dağılmasına kadar geçer süreye "Soğuk Savaş Dönemi"⁴ adı verilmiştir. Bu süreçte lider her iki ülke de, Küba Savaşı örneğinde olduğu gibi, sıcak savaştan kaçınmış, birbirlerine karşı soğuk savaş yöntemlerini kullanmışlardır.

Soğuk savaş döneminde Balkanların kuzeyi neredeyse SSCB'nin kontrolüne girmiştir. Güney Slavları Federasyonu'nun kurulması SSCB'nin temel politikasından biri olduğu için,⁵ Slav asıllı toplumların SSCB hâkimiyetine alınması II. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleştirilmiştir. Ancak, Balkan toplumlarıyla tarihî kültürel, dinî bağları ve ilişkileri olan Türkiye ve Yunanistan bu süreçte Slav halklarının karşısında yani Batı Bloğu'nda yer almak durumunda kalmıştır.

² Birgül Demirtaş Coşkun, "Kosova'nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası (1990-2008), *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:7, Sayı: 27, Ankara 2010, s.57.

³ Rıfat Uçarol, *Siyasî Tarih (1789-2010)*, Der Yayınları, İstanbul 2010, s.851-852.

⁴ Henry Kissinger, *Diplomasi*, (Çev.:İbrahim H. Kurt), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2002, s.393.

⁵ Taha Akyol, *Sovyet Rus Stratejisi ve Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1979, s.156-157.

Yugoslavya Krallığı 29 Kasım 1945'te resmen kaldırılarak, “*Sosyalist Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti*” kurulmuştur. Yugoslavya'nın siyasi hayatında “*ikinci Yugoslavya*” olarak da adlandırılan bu dönemde, devletin yapılanmasında “*milletler üstü*” bir anlayışla yola çıkılmıştır. Gücünü milliyetçi olmayan yapısından alan Halk Cephesi ve Josip Broz Tito, üniter esaslara dayanmayan, federatif bir devlet kurmuştur. Kuruluşu, kurumsallaşması, ekonomisi ve dış politikası ile ilkinden oldukça farklı karakterde olan İkinci Yugoslavya; Josip Broz Tito, federalizm ve sosyalist ekonomi temellerinde yükselmiştir.⁶

Yeni Federal Yugoslavya; Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya ve Bosna-Hersek Cumhuriyetleri'nden oluşmuştur.⁷ Yani Yugoslavya 6 cumhuriyetten meydana gelmiştir. Bu yapılanmada Kosova'nın geleceği ise netleştirilmemiş, federal yapıyı oluşturan yeni bir cumhuriyet olarak hayat hakkı tanınmamıştır. Tito'ya bağlı Kosova Milli Kurtuluş Hareketi'nin öncülünde 10 Temmuz 1945'te Prizren'de toplanan Kosova Bölge Halk Meclisi, Kosova'nın Federal Sırbistan'ın bir parçası olarak Yugoslavya içinde kalması kararını almıştır.⁸

Josip Broz Tito 7 Mart 1945'ten itibaren Yugoslavya'nın siyasi hayatına yön vermiş, liderliğini yapmıştır. O'nun önderliğindeki Yugoslavya siyasi, ekonomik ve sosyal yapılanmada SSCB'ni örnek almıştır. Ancak, Yugoslavya'nın kendine özgü niteliklerini de içine alan özgün bir model oluşturulmuştur. SSCB Anayasası'nın neredeyse kopyası niteliğindeki Yugoslavya Anayasası 1946 yılında yürürlüğe girmiştir.⁹ Bu anayasa ile Sırlar, Hırvatlar, Makedonlar, Slovenler ve Karadağlılar federal cumhuriyetin kurucu milli unsurları sayılırken, Arnavutlara ve Boşnaklara yani Müslümanlara millet statüsü tanınmamıştır.¹⁰ Kosova'nın durumu ise, Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti'nde Federal Sırbistan'a bağlı “*özerk bir bölge*” olarak tanımlanmıştır.¹¹ Kosova'nın bu statüsü 7 Nisan 1963 tarihli yeni Anayasa'ya kadar devam etmiştir. Yeni Anayasa ile ülkenin adı “*Yugoslavya Sosyalist Federe Cumhuriyeti*” olarak değiştirilmiş ve federasyon dahilindeki milletler üçlü bir ifade tarzıyla belirlenmiştir.

Bunlardan ilki Yugoslavya milletleri; yani Yugoslavya dışında devletleri olmayan, anavatanları Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerden biri olanlar (Sırlar, Hırvatlar, Slovenler, Makedonlar, Karadağlılar, Müslümanlar), İkincisi; Yugoslavya'daki milletler, yani Yugoslavya dışında anavatanları olanlar (Kosova Arnavutları, Türkler, Macarlar, Çekler, İtalyanlar, Romenler, Slovaklar, Bulgarlar, Çingeneler), Üçüncüsü de nüfusları çok küçük olan azınlıklar (Yahudiler, Almanlar, Polonyalılar, Ruslar)'dır.¹²

1963 Anayasası ile Kosova Arnavutlarının millet statüsü yine reddedilmiş ve onlara milliyet ancak gerçekte azınlık statüsü tanınmıştır.¹³ Federal Cumhuriyetin kendi isteğiyle özerk bölge oluşturabileceği maddesinden dolayı, Kosova ve Voyvodina özerk bölgelerinin Sırbistan Meclisi tarafından oluşturulabileceği de vurgulanmıştır. Bu durumda Kosova'nın

⁶ Tanıl Bora, *Milliyetçiliğin Provokasyonu*, Birikim Yayınları, İstanbul 1995, s.80-82.

⁷ Mustafa Türkeş, “Bosna-Hersek Problemi: 26-28 Ağustos 1992 Londra Konferansı ve Siyasi Sonuçları”, *Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı'ya Armağan*, Hacettepe Üniv. Atatürk İlkleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yıldız Matbaası, Ankara 1995, s.969.

⁸ Selçuk Ural, “Balkanlarda Aşırı Milliyetçiliğin Gölgesinde Kosova ve Bağımsızlık”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (1), Çankırı 2014, s.156-157.

⁹ Noel Malcolm, *Bosna'nın Kısa Tarihi*, Om Tarih, İstanbul 1999, s.306.

¹⁰ Bahtiyar Sipahioğlu, *Dünden Bugüne Balkanlar*, Akademi Matbaacılık, İstanbul 2010, s.168-170.

¹¹ Celalettin Yavuz, “Balkanlaşan Eski Yugoslavya'daki Gelişmeler ve Yeni Ülke Kosova”, *2023 Dergisi*, Ankara 2008, s.9.

¹² Doğan L. Tılıç, *Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal Kosova*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1999, s.58.

¹³ Enver Hasni, “Politik ve Hukuki Açından Kosova Krizi”, *Avrasya Dosyası Dergisi*, Cilt: IV, Sayı:1-2, Ankara 1998, s.125.

anayasal statüsü federal düzeyde tamamen ortadan kaldırılmış ve bütünüyle Sırbistan Cumhuriyeti'nin iç düzenlemelerine bağlanmıştır.

Yugoslavya'da rejime karşı örgütlü ve yaygın direnişin ilk örnekleri 1968 yılından itibaren yaşanmaya başlamıştır. Bu ilk ve örgütlü direnişi başlatanlar Kosovalılar olmuştur. 27 Kasım 1968'de başlayan bağımsızlık yanlısı gösterilerde ayrımcı politikalar eleştirilmiş, Sırpların kullandığı “*Metohia*” adının yerine “*Kosova*” isminin kullanılması ve bölgeye bir üniversitenin yapılması istenmiştir.¹⁴ Yugoslavya Hükümeti olaylara tepki göstermekle birlikte, Anayasa'da değişiklik yaparak “*Kosova*” adının kullanılmasını kabul etmiştir.

Kosova İsyanı'yla başlayan süreçte Hırvatistan'da meydana gelen olaylar, Bosna-Hersek'te “*Müslüman Cumhuriyet*”in kurulması için yapılan çalışmalar, Arnavut-Makedon gerginliğinin ortaya çıkması, 1974 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile Kosova ve Voyvodina'ya özerkliğin verilmesi, savunma ve dış politika işleri hariç olmak üzere, Tito'nun işleri 6 cumhuriyete bırakması Yugoslavya'da durumun eskisi gibi gitmeyeceği, hatta dağılma sürecinin ilk sinyallerinin ortaya çıktığı izlenimini uyandırmıştır. Siyasî, ekonomik ve sosyal sorunlar yaşayan Yugoslavya'da Josip Broz Tito 4 Mayıs 1980'de hayatını kaybetmiştir.¹⁵ Tito'nun ölümü hem Yugoslavya'da, hem de Dünya'da büyük yankı uyandırmıştır. Tito'nun cenazesine 122 ülkeden temsilci katılmış, birçok devlet başkanı törende hazır bulunmuştur.

Josip Broz Tito'nun ölümü ile toplumları ya da milliyetleri bir arada tutan bağ kaybolmuştur. Tito'nun kişiliğinde bütünlüğü koruyabilen Yugoslavya'da, O'nun ölümünden sora etnik huzursuzluklar ve milliyetçilik hareketleri yavaş yavaş ön plana çıkmaya başlamıştır.¹⁶ Cumhuriyetler zayıf bir merkezî idare altında Cumhurbaşkanlığı görevini dönüşümlü olarak yürütmüşlerdir. Yugoslav vatandaşlarının diğer komünist ülkelerdeki insanların hiç birinin sahip olamadığı kadar geniş ölçüde sivil özgürlüğe sahip olmasına karşın,¹⁷ diğer Doğu Avrupa ülkelerindeki gibi, komünist sistem Yugoslavya'da da ekonomik gelişmeyi engellemiş, ekonomik sorunlar halkın hoşnutsuzluğuna neden olmaya başlamıştır.

Bu dönemde, ülkenin geçmişinde yaşananlar, milliyetçiliğin yükselişine neden olmuş ve milliyetçi güçlerin elini güçlendirmiştir. Ülkenin çeşitli bölgeleri arasındaki gelişmişlik farklılığı ve federal bütçeye katkıları, milliyetçiliği besleyen bir başka faktör olmuştur. Ayrıca, bu süreçte uluslararası ilişkilerde yaşanan gelişmeler ve soğuk savaşın sona ermeye başlaması Yugoslavya'nın dış politikadaki “*anahtar rolünü*” ortadan kaldırmış, dağılma sürecini hızlandırmıştır.

B- Kosova'nın Bağımsızlığını Kazanması

Hem Yugoslavya'nın iç politikasında, hem de uluslararası ilişkilerde yaşanan hızlı gelişmeler sonrasında, altı cumhuriyet ve iki özerk yönetime (Kosova ve Voyvodina) bölünmüş olan Yugoslavya'da, Komünist Partisi yönetimindeki cumhuriyetlerin yönetici sınıfları, milli çıkarları belirleyerek bu çıkarlara göre davranma yoluna gitmişlerdir. Buraya kadar ifade edilen nedenler yüzünden, Yugoslavya'nın bu süreçte fikrî olarak üçe bölündüğü görülmüştür.

Buna göre; birinci grupta, Yugoslavya'dan ayrılarak Orta Avrupa devletler grubuna katılmak isteyen Slovenya ve Hırvatistan, ikinci grupta sıkı sıkıya bütünleşmiş federasyon

¹⁴ Sabrina P. Ramet, *Nationalizm and Federalizm in Yugoslavia*, ABD, İndiana University Press, 1992, p.191.

¹⁵ <http://www.ayintarihi.com/turkce/date/1980-05-04/03.08.2015>.

¹⁶ Peter Calvocoressi, *World Politics Since 1945*, Newyork 1996, p.326.

¹⁷ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 2 (20.Yüzyıl)*, (Ter.: Zehra Savan-Hatice Uğur), Küre Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2013, s.433.

fıkrını savunan Sırbistan ve Karadağ, hem ülkenin parçalanmasından, hem de Sırp hâkimiyeti altında yaşamaktan korkan, bu yüzden Yugoslavya'nın devamını isteyen Bosna-Hersek ve Makedonya üçüncü grupta yer almıştır. Böylece, Yugoslavya'nın zihinlerde üçe bölündüğü söylenebilir. Yukarıda adı geçen gruplara ilave olarak, Yugoslav Halk Ordusu da ülkenin bütünlüğünü koruma politikası yanında, sosyalist sistemin de devamından yana tavır takınmıştır.¹⁸

Yugoslavya Federasyonu'nun fiilen dağılmaya başlaması 1974 Anayasası'nın ihlalleri ile başlamıştır. Yugoslavya Anayasası'nı ilk ihlal eden Sırbistan olmuştur. Yugoslavya'yı dağılmaya götüren süreçte ilk kıvılcım 1981 yılında Kosova Priştina Üniversitesi'ndeki öğrenci olayları ile başlamıştır. Kosovalı Arnavut öğrencilerin başlatmış olduğu eylemler kısa zamanda Kosova, Makedonya ve Karadağ'a yayılmış ve güçlükle bastırılmıştır. Slobodan Milosevic'in 1986 yılında Sırbistan'da Komünist Parti liderliğine gelmesinin ardından, Sırp milliyetçiliği Sırbistan'da daha fazla güçlenmeye başlamıştır.¹⁹ Sırp milliyetçiliğinin hız kazanmasının ve ayaklanmasının ardından başlayan gerginlik, olaylar zincirini oluşturmaya başlamıştır. 1988 ve 1989 yıllarında gerçekleştirilen çeşitli gösteriler ve yürüyüşler düzenlenerek Voyvodina'nın ve nüfusunun %90'ı Arnavut olan Kosova'nın özerklikleri kaldırılarak, doğrudan Sırbistan'a bağlanmıştır.²⁰

Yaşanan bu gelişmeler sonrasında Yugoslavya'nın dağılma süreci hız kazanmış, Anayasa'nın Slovenya ve Hırvatistan tarafından ihlali,²¹ 1989'da bu iki ülkede serbest seçimlerin yapılması, Ocak-Şubat 1990'da Yugoslav Komünistler Birliği'nin işlevinin ve geleceğinin tartışılması, Cumhuriyetler arasında görüş farklarının ortaya çıkması, federal düzeyde Komünist Parti'nin çözülmesiyle sonuçlanması, kongrenin ardından Cumhuriyetlerde etnik ve milliyetçi anlayışla siyasi partilerin kurulması sonuçları ortaya çıkmıştır. Bu durum aynı zamanda Komünist Parti'nin öncü ve önder rolüne de son verilmesi anlamını taşımıştır.²² Yugoslavya'da II. Dünya Savaşı'ndan itibaren yapılan ilk serbest seçimler de bu ülkede patlak verecek iç savaşın habercisi olmuştur. Seçimlerde milliyetçi söylem içerisinde olan siyasi partiler ve koalisyonlar kazanmış, Komünist Partisi büyük bir yenilgi almıştır.

1990 yılının Nisan ayında Kosova'daki hem üniversiteli Arnavut öğrencilerin zehirlenmesi, hem de Sırp'ların Kosova polis teşkilatında görev yapan iki yüzden fazla Arnavut'u işten çıkarması ve yerlerine 2500 kadar Sırp'ı yerleştirmesi sonrasında Kosova Başbakanı ve altı bakanı istifa etmek zorunda kalmıştır. Bu yaşananların ardından Kosova'ya Sırp asıllı bir Başbakan vekili atanmıştır.²³ Kosova'da çatışma süreci yaşanırken Sırp'lar baskılarına devam etmiş, Temmuz 1990'da Miloseviç yeni bir anayasa değişikliğine gidilmesini istemiştir. Yeni Anayasa'da Cumhurbaşkanı'nı halkın seçmesi ve böylelikle Kosova'nın özerkliğinin kesin olarak ortadan kaldırılması hedeflenmiştir.

Bunun üzerine, Özerk Kosova Meclisi'nin Arnavut üyeleri Kosova'da-Yugoslavya'da yaşananlara ve geline son noktada olup bitenlere karşı harekete geçmişlerdir. Dayatılan yeni Sırp Anayasası'nın hayata geçirilmesine engel olmak, kendi

¹⁸ Simic Predrag, "Yugoslavya Krizinin Dinamikleri", *Avrasya Dosyası*, Cilt:3, Sayı: 3, Sonbahar 1996, s.16-18.

¹⁹ Mustafa Bereketli, *Berlin Antlaşması'ndan Günümüze Balkanlar*, Rumeli Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s.151-152.

²⁰ Feyzullah Sarı, *Türkiye'nin Makedonya ve Bosna-Hersek Siyaseti (1990-2000)*, Hacettepe Üniv., Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s.70.

²¹ Galip Çağ, "Dağılan Yugoslavya'nın Ardından Makedonya ve Türkiye", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 1 (1), Çankırı 2012, s. 205-206.

²² Tanıl Bora, a.g.e., s.137-138.

²³ Hugh Poulton, *Balkanlar Çatışan azınlıklar Çatışan Devletler*, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1993, s.84-85.

geleceklerini ve kaderlerini belirlemek amacıyla çok zor fakat bir o kadar da önemli siyasi bir hamleyi gerçekleştirmişlerdir. 183 sandalyeli Kosova Meclisi'nin 2 Temmuz 1990'da gerçekleşen toplantısına 123 Arnavut üyenin 114'ü katılmış, yapılan toplantı ve görüşmelerin ardından Kosova'nın Yugoslavya'daki diğer Cumhuriyetlerle aynı eşit bir statüye sahip olduğu hem Yugoslav, hem de dünya kamuoyuna duyulmuştur.²⁴ Bir anlamda Kosova Sırbistan'dan bağımsızlığını ilan etmiştir.

Kosova'nın bu siyasi hamlesinin ardından, Yugoslavya da Sırbistan Yönetimi aradan üç gün sonra Kosova Meclisini ve Hükümetini feshetmiş, Kosova'nın yönetimini devralmıştır. Bu da 1946 yılından bu yana Kosova'da var olan özerk yönetimin ortadan kaldırılması anlamını taşımış, Kosova'yı resmen kendisine bağlamış ve ayrılmaz bir parçası saymıştır. Ancak, Sırbistan'ın her geçen gün artan bir şekilde takip etmiş olduğu sertlik yanlısı politikası ve çalışmaları Kosova'da dağıtılan meclisin çalışmasını engellememiş, meclisin 111 üyesi ve 30 kadar Arnavut siyasetçi ve aydın bir araya gelerek, "*Kacanica*" adıyla bilinen "*Yeni Kosova Anayasası*"nı ilan etmişlerdir.²⁵

Ancak, bu anayasa Sırbistan tarafından illegal olarak nitelendirilmiştir. Çünkü "*Yeni Kosova Anayasası*" ile Kosova Yugoslavya'nın yedinci cumhuriyeti olarak tanımlanmıştır. Buna ilave olarak, Kosova'nın Sırbistan'dan bağımsız olduğu da ifade edilmiştir. Kosova'da bağımsızlık hareketlerinin bu şekilde yoluna devam etmesinde Aralık 1990'da Slovenya'nın bağımsızlığını ilan etmesinin önemli bir etkisi olmuştur. Bu nedenle, Eylül 1990'da merkezi bu günkü Hırvatistan'ın başkenti Zagreb'te olan "*Kosova Cumhuriyeti Meclisi*" oluşturulmuştur. Kısa bir süre sonra da Eylül 1991'de sürgündeki "*Kosova Cumhuriyeti Meclisi*" gizlice Priştine'de toplanarak, Kosova'nın öteki Yugoslav cumhuriyetleriyle ittifak yapma hakkına sahip, bağımsız bir cumhuriyet olduğuna karar vermiştir.²⁶

Kosova Cumhuriyeti Meclisi çalışmaları sürdürmüş ve Kosova'nın geleceğine ilişkin kararlar almaya devam etmiştir. Almış olduğu kararla 26-30 Eylül 1991 tarihlerinde Kosova'da bir referandumun yapılması kararlaştırılmıştır. Yukarıda ifade edilen tarihler arasında gerçekleştirilen referandum sonucunda "*Bağımsız Kosova Cumhuriyeti*" 19 Ekim 1991'de resmen ilan edilmiştir. Aynı toplantıda ve aynı gün İljaz Ramajla Kosova Cumhuriyeti Meclis Başkanlığı'na seçilmiştir.²⁷ Yine aynı şekilde Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinde Ocak 1991'de Makedonya'nın, Haziran 1991'de Hırvatistan'ın bağımlıklarını ilan ederek Yugoslavya'dan ayrılmasının önemli bir etkisi olmuştur. Bağımsız Kosova Cumhuriyeti kurulduktan sonra, ülkede Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılması kararlaştırılmıştır. Bunun üzerine, Kosova'da 24 Mayıs 1992'de yapılan, Belgrad'ın "*yasa dışı*" ilan ettiği, ancak engel olmadığı seçimler sonucunda,²⁸ Demokratik Kosova Partisi lideri ve bağımsızlıktan yana tavır takınan İbrahim Rugova Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.

Bağımsız Kosova Cumhuriyeti'nin kurulmasını Sırlar kanunsuz olarak nitelendirmiş, bağımsızlık mücadelesine katılanları yakalayıp, yargılamış ve cezalandırmıştır. Kosova'nın bağımsızlığını bir tek Arnavutluk tanımış, diğer bölge ülkeleri ve Avrupalı devletler Bosna-Hersek'te, Slovenya'da gerçekleşen kanlı Yugoslavya savaşına yoğunlaşmış, bir anlamda Kosova öncelikli gündem maddesi olmamıştır. Bu durum, Yugoslavya'nın dağılması ve ardından Kosova'da kanlı olayların başlamasına kadar devam edecektir.

²⁴ *Milliyet Gazetesi*, 3 Temmuz 1990, s.8.

²⁵ Selçuk Ural, a.g.m., s.165.

²⁶ Selçuk Ural, a.g.m., s.165.

²⁷ Juliana Kokott, *Human Rights Situation in Kosova 1989-1999*, Kluwer Law International, New York 2002, p.21.

²⁸ *Milliyet Gazetesi*, 25 Mayıs 1992, s.6.

Yugoslavya'nın parçalanmasının önüne geçilemeyince, Sırbistan ve Karadağ 1992 yılında “*Yeni Yugoslavya*”nın kurulduğunu ilan eden bir anayasa hazırlamıştır. Yeni Yugoslavya'nın yönetimini ve liderliğini elinde tutan, sürdürmek isteyen Sırlar, Kosova'nın durumunu görüşmek üzere Bağımsız Kosova Cumhurbaşkanı İbrahim Rugova'yı da toplantıya çağırılmışlardır. Fakat Kosova'nın bağımsızlığından başka yolun olmadığını düşünen, yaşananlardan sonra Sırlar ile bir arada yaşamalarının zorluğunu bilen, Sırbistan'a güvensizlik duyan Kosovalılar bu daveti kabul etmemişler, zihinlerde Sırların liderliğindeki “*Yeni Yugoslavya*”yı bitirmişlerdir.²⁹

Kosova'nın bu tavrına karşın, bir yandan da Bosna-Hersek sorunu ile uğraştıklarından, Sırlar Kosova'ya ilişkin çok sert politika takip edememişlerdir. Kosovalılar da bu durumdan yararlanarak, bir yandan Sırlara karşı daha dengeli bir politika takip ederken, bir yandan da Avrupalı devletler nezdinde destek arayışlarına girmişlerdir. Ancak, Kosova sorunu veya krizi bu ülkelerin ve Dünya'nın pek gündeminde olmamış, 1995 yılında Boşnak-Sırp çatışmasını sona erdiren ve Bosna-Hersek'i Hırvatlar, Sırlar ve Boşnaklar arasında bölen Dayton Antlaşması'nda Kosova'nın durumuna değinilmemiştir.³⁰

Bu durum Kosova'nın takip edeceği politikanın değişmesine yol açmış, Cumhurbaşkanı Rugova'nın barışçı ve uzlaşmacı tutumunun sonuç vermeyeceği anlaşılmıştır. Bunda; Avrupalı devletlerin Kosovalı Arnavutların bağımsızlıklarına ilgisiz kalması, Fransa'nın 1996 yılında “*Yeni Yugoslavya*”yı tanıması, Kosovalı Arnavutlarda Avrupa'nın dikkatini çekmek için “*şiddet*”e başvurma gerektiğinin ortaya çıkması etkili olmuştur. Arnavutlar çok iyi biliyorlardı ki edilgen kaldıkları sürece kazanacakları pek de bir şey olmayacaktı.³¹ Bunun üzerine Kosovalı Arnavutlar arasında UÇK'nun yani Kosova Kurtuluş Ordusu'nun kurulması gündeme gelmiştir. 1990 yılından itibaren bölgede devam eden Sırp-Kosovalı Arnavut çatışması böyle bir örgütlenmeyi gerekli kılmış, Kosova sorununu uluslararası gündeme taşımak, batının desteğini almak ve bağımsız bir Kosova'nın kurulması için UÇK kurulmuştur.

UÇK'nun kuruluşunun ardından bölgedeki Sırp güçlere saldırılar düzenlemiş, çıkan çatışmalarda Sırlar masum halka saldırmış, tıpkı Bosna-Hersek'te olduğu gibi köy baskınları yaşanmış, birçok sivil hayatını kaybetmiş, birçok Arnavut aileye karşı sert tedbirler alınmış, katliamlar yaşanmıştır. Bu saldırılar ve yaşananlar Kosova sorunu uluslararası gündemin ilk sıralarında yer almaya başlamış, Kosovalı Arnavutlar batıdan beklenen desteği sağlamaya başlamıştır.³² Bu destek; Sırların Şubat 1998'dan itibaren, Kosova'nın 311 kasabasına saldırı düzenlemesi, 266'sını da ağır silahlarla tahrip etmesi, Kosovalıların 217 kasabayı tamamen boşaltması, 500 bin kişinin yerinden-yurdundan uzaklaşması, kanlı çatışmaların artması üzerine daha somut hale gelmiştir. Bosna-Hersek için ABD, Rusya, İngiltere ve Fransa temsilcilerinden oluşturulan *Temas Grubu* 9 Mart 1998'de Kosova için de toplanıp iki önlemi kabul etmiştir. Toplantıda; Kosova sorununun AGİT'in yanı sıra AB ve Avrupa Konseyi'nin de gündeme girmesiyle, siyasal yollarla ve

²⁹ Leo Tindemans, *Barışa Çağrı*, (Çev.: Özden Arıkan), Sabah Kitapçılık, İstanbul 1998, s.146.

³⁰ Erleta Gjejlani, *Değişen Uluslararası Güvenlik Sistemi Bağlamında Yugoslavya'nın Dağılması ve Kosova'nın Nihai Statüsü Sorunu*, Uludağ Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2007, s.80.

³¹ Misha Glenny, *The Balkans: Nationalism, War, and the Great Powers, 1804-1999*, Penguin, New York 1999, p.653.

³² Emir Türkoğlu, “Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliği”, (Der.: Ömer E. Lütem), *Balkan Diplomasisi*, ASAM Yayınları, Ankara 2000, s.118-119.

Kosova'ya daha geniş bir özerklik formülü çerçevesinde çözülmesi gerektiği görüşü ağırlık kazanmıştır.³³

Avrupa Topluluğu'na üye ülkelerin özellikle politika yapıcı ülkelerinin Bosna-Hersek ve Kosova sorunlarında daha duyarlı ve etkin olmalarının ardından, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kosova sorununu gündemine almıştır. Bu gelişme Kosova sorununun uluslararası bir boyut kazanmasında önemli bir gelişme olmuştur. BM Güvenlik Konseyi, Kosova'da barış ve istikrarı sağlamak amacıyla, Yugoslavya'ya her türlü silah satışını yasaklamış, özel polis güçlerini çekerek sivil halka karşı suç işlememesi konusunda Yugoslavya'yı uyarmıştır. 23 Eylül ve 24 Ekim 1998 tarihli BM Güvenlik Konseyi kararlarında; çözülmeyen sorunun bölgede barış ve güvenliğe sürekli bir tehdit oluşturduğu, Belgrat'ın Kosova'daki Arnavutlara karşı sürdürdüğü etnik temizliği durdurması, ateşkesin ilan edilmesi, Yugoslav birliklerinin Kosova'dan çekilmesi istenmiş, aksi halde NATO'nun kuvvet kullanarak devreye gireceği dile getirilmiştir.³⁴

Rusya, Çin gibi bazı ülkelerin itirazına karşın, BM Güvenlik Konseyi, Avrupa Birliği ve Temas Grubu'nun desteğini alan NATO, Miloseviç'in Kosova'da başlattığı saldırılara son vermeyip, askeri birliklerini Kosova'dan çekmemesi ve Kosovalı Arnavutlarla çözüme yönelik bir iletişime geçmemesi halinde, Yugoslavya'ya karşı hava saldırılarının düzenleneceği duyurulmuştur.³⁵

Balkanlardaki Rusya rekabeti nedeniyle özellikle ABD'nin ve NATO'nun bu kararlı turumu sonrasında 6 Şubat 1999'da Fransa'nın Rambouillet Kasabası'nda barış görüşmeleri başlamıştır. Rambouillet Konferansı'nda; Kosovalı Arnavutlar ile Sırlar (Yugoslavya) güçleri arasında bir ateşkesin sağlanması, Kosova'ya geniş çaplı özerkliğin tanınması, Kosova'daki Sırp askerlerinin, paramiliter güçlerinin ve istihbarat görevlilerinin azaltılması, Kosova'daki Sırp baskısına son verilmesi, hem Kosova, hem de Sırbistan'da NATO birliklerinin serbestçe hareket etme imkânı sağlanması konuları müzakere edilmiştir.³⁶ Ancak, bu konularda Kosovalı Arnavutlar uzlaşma metnini imzalamayı kabul etmekle birlikte, Sırlar uzlaşmaz tavırlarını sürdürmüşlerdir. Özellikle, Kosova'da Sırp egemenliğinden vazgeçilmesini, NATO'nun Kosova ve Sırbistan'da serbestçe hareket etmesini Sırların kabul etmemesi nedenleriyle, Rambouillet Konferansı Kosova konusunda sonuç alınmadan 18 Mart 1999'da dağılmıştır.

Bunun üzerine, NATO'nun 36 bin kişiden oluşan birliği 22 Mart 1999'da Yugoslavya sınırından içeriye girmiştir. Sırlar da aynı gün içinde Kosova'nın güney ve batı bölgelerine saldırmışlar, yapmış oldukları operasyonlarla Arnavutları sınır dışı etmeye başlamışlardır. Bölgede çatışmaların, operasyonların, şiddet eylemlerinin ve katliamların artması nedeniyle, 800 bin Arnavut bölgeyi terke etmiş, insanlar dağlara sığınmıştır. Yaşananlar sonrasında, Rusya ve Çin'in karşı durmasına rağmen, NATO 24 Mart 1999'da hava harekâtı başlatmak zorunda kalmıştır. NATO'nun müdahalesi boyunca Avrupa Birliği, BM Güvenlik Konseyi ve bazı ülkeler operasyonlara destek vermişler, diplomatik ve barışçıl çabalara devam edilmiştir. Kapsamlı bir NATO harekâtı hazırlıkları yapılırken, Yugoslavya lideri Miloseviç'in 9 Haziran 1999'da barış planını imzalamayı kabul ettiği duyurulmuştur.

³³ Nesrin Kenar, *Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*, Palme Yayıncılık, İstanbul 2005, s.110.

³⁴ Selçuk Ural, a.g.m., s. 168.

³⁵ Blerim Shala, *The Diplomatic War for Kosova*, Zeri Yayınevi, Priştine 1999, s.89.

³⁶ Lester H. Brune, *United States and Balkan Crisis 1990-2005 Conflict in Bosnia and Kosovo*, Claremont CA: Regina Books, USA 2005, p.93-94.

Anlaşmada, Rumbouillet Konferansı'ndaki barış planının kabul edileceği de dile getirilmiştir.³⁷

NATO, Federal Yugoslavya Cumhuriyeti Ordusu ve Federal Yugoslavya Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Polis Gücü arasında 9 Haziran 1999'da Federal Yugoslavya Cumhuriyet güçlerinin Kosova'dan çekilmesini sağlayacak "*Askeri Teknik Anlaşması*" imzalanmıştır. Sırp silahlı güçlerinin Kosova'dan geri çekilmesi üzerine, yerine NATO'nun Kosova Gücü KFOR güvenliği devralmıştır. Bu gücün Kosova'ya yerleşmesini takiben, BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı gereğince, Kosova'nın geçici BM yönetimi UNMIK (The United Nation Interim Administration Mission in Kosovo-Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetimi) Kosova çalışmasına başlamıştır.³⁸

NATO'nun müdahalesi sonrasındaki süreçte yani 1999-2008 yılları arasında Kosova bir takım kazanımlar elde etmeye başlamıştır. Özellikle UNMIK'in yani Birleşmiş Milletler Kosova İç Yönetim Misyonu'nun denetimindeki bağımsız devletlere özgü kurumlar adım adım Kosova'ya kazandırılmıştır. Ayrıca, NATO'nun sağladığı güvenlik ve denetimle, Kosova'nın kesin statüsünün belirlenmesi konusunda önemli bir aşama oluşturan çerçeve anayasanın hazırlanması ve bu anayasa altında ilk genel seçimler 17 Kasım 2001'de, ilk Yerel seçimler ise 26 Ekim 2002'de gerçekleştirilmiştir. Bu gelişmeler uluslararası toplumda ümit verici olarak yorumlanmıştır.³⁹

Avrupa'nın, NATO'nun ve BM'nin desteğini almış olan Kosova bağımsızlık hedefi doğrultusundaki çalışmalarına devam etmiştir. Bu çalışmalar BM Güvenlik Konseyi'nin Kosova'ya ilişkin 24 Ekim 2005'te almış karar gereğince, 26 Şubat 2006'da Kosovalı temsilcilerle Yeni Yugoslavya adına Sırbistan arasında müzakereler yeniden başlamıştır. Müzakerelerde; Sırbistan, "*Kosova'ya özerklikten fazla, bağımsızlıktan az olanı vermeye hazırız.*" politikasını takip ederken, Kosova heyetinin politikası ise "*statü sonrası iki bağımsız devletin ilişkilerini müzakereye hazırız*" olmuştur.⁴⁰ Yani, uluslararası desteği almış olan Kosova temsilcileri Kosova'nın bağımsızlığı yönünde tavır takınmış, bu hedef doğrultusunda çalışmalarını yürütmüşlerdir.

Kosova'nın geleceğine ilişkin yapılan görüşmelerin ardından BM Kosova Özel Temsilcisi Finlandiya Cumhurbaşkanı Martti Ahtisaari tarafından hazırlanmış olan yeni bir plan 2 Şubat 2007'de Sırp ve Kosovalı yetkililere sunulmuştur.⁴¹ Hazırlayanın adıyla anılan Martti Ahtisaari Planı Viyana'da başlayan görüşmelerde ele alınmıştır. Bu planda; Kosova'nın statüsünden açıkça bağımsızlık olarak bahsedilmemiştir. Ancak, Kosova'ya "*kendi anayasası olan uluslararası anlaşmaları müzakere etmeye yetkili bir eyalet*" olabileceği tavsiyesine yer verilmiştir. Yani, Kosova'nın aşamalı bir şekilde bağımsızlığa kavuşması ortaya konulmuştur. Ancak, Sırbistan bu plana karşı çıkmış, hatta kendisi gibi etnik temelli sorunlar yaşayan Romanya, Slovakya, Yunanistan, İspanya gibi ülkelerin desteğini almıştır.

BM Kosova özel temsilcisi Martti Ahtisaari tarafından ve Kosova'nın nihai statüsüne ilişkin hazırlanan rapor ve kapsamlı öneri BM Güvenlik Konseyi'ne 26 Mart

³⁷ Shqipran Kadriaj, *Kosova Surunu*, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008, s.45-53.

³⁸ Mustafa Türkeş, "Türkiye'nin Balkan Politikasında Devamlılık ve Değişim", *ASAM Avrasya Dosyası*, Cilt: 14, Sayı:1, Ankara 2008, s.278.

³⁹ Numan Baş, *Kosova Sorununun Ortaya Çıkışı ve Balkanlar Üzerine Etkileri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2009, s.32.

⁴⁰ Selçuk Ural, a.g.m., s.171.

⁴¹ <http://www.ayintarihi.com/turkce/date/2007-02-02/21.07.2015>.

2007’de sunmuştur.⁴² BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon’un tam destek verdiği raporda; “Kosova’nın yakın tarihi, bugünkü gerçekleri ve taraflar arasındaki görüşmeler ışığında, ilk safhalarda uluslararası gözetim altındaki bir bağımsızlığın, Kosova için tek uygun seçenek olduğu” dile getirilmiştir. Böylece; Kosova’ya “Uluslararası Gözetim Altında Bağımsızlık” verilmiş, bir yılı aşkın devam eden nihai statüsü bu şekilde sonlandırılmıştır.

Kosova’nın bu statüsüne Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde özellikle Rusya karşı çıkmıştır. BM’deki veto hakkı olan ülkelerden biri olan Rusya’dan gelen bu itiraz üzerine, Martti Ahtisaari Planı sonuçsuz kalmıştır. Bu gelişmenin ardından, Kosova Başbakanı Hashim Taçi, Kosova Meclis Başkanı Jakub Krasniqi’den meclisi 17 Şubat 2008’de olağanüstü toplantıya çağırmasını istemiştir. Ayrıca, parlamentonun bağımsızlık ilanı için oylama yaptırması, ardından da Avrupa’nın en yeni devletinin bayrak ve öteki sembollerini belirlenmesi gerektiğini Kosova kamuoyuna ve dünyaya ilan etmiştir.⁴³ Bu gelişme üzerine olağan özel gündemle yerel saatle 15:00 da toplanan Kosova Meclisi’nin hemen açılışında Başbakan Hashim Taçi yapmış olduğu konuşmada Kosova’nın bağımsızlık bildirgesini meclis gündeme getirmiş, BM ve AB’nin destek vermiş olduğu Martti Ahtisaari Planı’na dayanarak Kosova’nın bağımsızlığının ilan edilmesi sürecini başlatmıştır.

Jakub Krasniqi tarafından Pristina’da Kosova Parlamentosu’nda okunan Bağımsızlık Bildirgesi’nin birinci ve ikinci maddelerinde; “Biz bu milletin demokratik yolla seçilmiş temsilcisi olarak, bu bildiri ile Kosova’yu bağımsız ve özgür bir devlet olarak ilan ediyoruz. Bu ilan halkımızın iradesini yansıtmakla beraber, BM Özel Temsilcisi Ahtisaari’nin Kosova’nın statü sorununa çözüm sunan planına uyum sağlamaktadır. Biz Kosova’yu demokratik, laik ve multi etnik, yasalar önünde hakların eşitçe korunması ve ayrımcılıkların olmadığı bir yönetime tabi bir cumhuriyet olarak ilan ediyoruz.”⁴⁴ denilerek, Kosova’nın bağımsızlığı dünya kamuoyuna ilan edilmiştir. Böylece, Yugoslavya dağıldıktan sonra, eski Yugoslavya’nın yıllarca özerk bölgesi konumunda olan Kosova da Balkanlarda bağımsız bir devlet olarak uluslararası ilişkilerdeki yerini almıştır.

Başbakan Haşim Taçi bağımsızlığın ilanının ardından parlamentoda yaptığı açıklamada, Kosova’nın artık egemen, özgür ve bağımsız bir devlet olduğunu belirterek “Acılı bir tarihi geride bırakarak farklılıklara saygı göstereceğiz. Aynı zamanda halkımızın, Batı ve Avrupa demokrasi ailesine katılma arzusunu belirterek Kosova’nın bağımsızlığını ilan ettik”⁴⁵ demiş, Kosova’nın yüzde 10’unu oluşturan Sırlar dâhil tüm azınlıkların haklarına riayet edeceklerini ve bunları kanunla garanti altına alacaklarını ifade etmiştir.

C- Kosova’nın Bağımsızlığı Karşısında Türkiye ve Türk Kamuoyu

Kosova’da bağımsızlık yönünde Kosovalı Arnavutlar ve Sırlar arasında çatışmalar başladığında, yaşananlar Yugoslavya’nın iç meselesi şeklinde değerlendirilmiş, bu bakış açısıyla dış politika şekillendirilmiştir. Bunda Kosova’nın Voyvodina ile birlikte 1974 Yugoslavya Anayasası’nda özerk bölge olarak tanınması, özerk cumhuriyetlerin federe cumhuriyetler gibi Yugoslavya’dan ayrılma haklarının olmaması etkisi olmuştur. Bu nedenle, Türkiye anayasal anlamda ayrılma hakkı bulunmayan Kosova’nın bağımsızlık mücadelesine devam etmeyeceğini ve bağımsızlığını kazanmasının çok zor olduğu yönünde

⁴² Ender Kuzu, “Uluslararası Adalet Divanı’nın Kosova’ya İlişkin Danışma Görüşü’nün Değerlendirilmesi”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt:30, Sayı:1-2, İstanbul 2010, s.2.

⁴³ <http://www.milliyet.com.tr/2008/02/17/dunya/adun.html/21.07.2015>.

⁴⁴ Jakub Krasniqi tarafından okunan Bağımsızlık Bildirgesi’nin İngilizce metni için bkz.: <http://www.assembly-kosova.org/?cid=2,128,1635/23.07.2015>.

⁴⁵ <http://www.ayintarihi.com/turkce/date/2008-02-17/22.07.2015>.

bir öngöründe bulunması Kosova'ya karşı soğuk bir dış politika benimsenmesinde etkili olmuştur.

Bunlara ek olarak, Kosovalı Arnavutların anavatan olarak Arnavutluğu görmesi, UÇK'nun varlığı ve şiddete başvurması, Türkiye'nin de terör ile mücadele etmesi, Türkiye'nin Kosova'da bulunan Müslüman Türklerin haklarını korumaya kalkışması, kendisinde de PKK terör örgütünün yürütmüş olduğu terör faaliyetlerinin bulunması da bu politikada etkili olmuştur. Bu nedenlerle; Türkiye, Kosova'da çatışmaların başlaması üzerine çatışan tarafları şiddeti durdurmaya ve sorunu çözmek için siyasi iletişim başlatmaya çağırmıştır.⁴⁶ Ayrıca, çatışan taraflara karşı tarafsız bir tutum takınmaya özen göstermiş, her hangi birine destek veriyor görüntüsü oluşturmaktan kaçınmıştır. Bu süreçte Türkiye'nin Kosova'ya yönelik diplomatik girişimlerinde bir taraftan Sırp ve Arnavutlar, diğer yandan bölge ülkeleri ve uluslararası kurumlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Türkiye, Kosova'daki tarafları ateşkese çağırmış, zaman zaman UÇK'nun faaliyetleri “*terör eylemi*” veya “*terörist faaliyetler*” olarak değerlendirilmiştir.⁴⁷

Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 15 Temmuz 1998'de gerçekleştirmiş olduğu Arnavutluk gezisinde; “*Kosova halkı bir zulme uğramıştır. Bu bizi üzüntüye sevk etmektedir. Türkiye Kosova halkının haklı davasının yanındadır. Şartlar ne olursa olsun, biz her zaman Arnavutluğun yanında olmaya devam edeceğiz*”⁴⁸ demiş, çatışmaların sona ermesi için Türkiye tarafından plan hazırlanmıştır. Plan özetle; şiddetin hemen durdurulması, Kosovalı Arnavutların temel insan haklarının tanınması, savaşı tarafların kısa sürede aralarında diyalog başlatmaları ve tüm yerinden edilmiş kişilerin memleketlerine geri dönmelerine izin verilmesi temeline dayandırılmıştır.⁴⁹ Bu plan ile Türkiye, şiddetin durdurulmasının ardından Kosovalı Arnavutlara 1974 Anayasası ile sahip oldukları, ancak Miloseviç tarafından 1989 yılında kaldırılmış olan özerkliklerinin geri verilmesinin önemine vurgu yapmıştır. Ayrıca, her iki tarafı da temkinli olmaya ve aralarında siyasi diyalog başlatmaya çağırmıştır.⁵⁰

Cumhurbaşkanı Demirel yapmış olduğu açıklamalarda; Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Barış Gücü dâhil alınacak tüm uluslararası önlemlere katılmaya hazır olduğunu, 1998 Temas Grubu* ülkelerinin devlet başkanlarına mektup göndererek onları Kosova'da hareketsiz kalmaları halinde Balkanlarda olabilecekler konusunda uyarmıştır.⁵¹

Kosovalı Arnavutlar ile Sırp arasındaki çatışmaların ilk aşamasında Türkiye Sırp ile de ilişkisini devam ettirme gayretini sürdürmüş, Belgrad'ı da çatışmaları durdurmaya ikna etmek için çaba sarf etmiştir. Bu politikanın sonucu olarak Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Cumhurbaşkanı Demirel'in mesajını Yugoslavya Lideri Miloseviç'e ulaştırmak için 7 Mart 1998'de Belgrad'ı ziyaret etmiştir. Türk Dış İşleri Bakanı'na göre Kosova sorununa kısa sürede barışçı bir çözüm bulunamaz ise savaşın bütün Balkanlara yayılması kaçınılmazdı ve Türkiye için de “*fevkalade tehlikeli*” idi.⁵² İsmail Cem temaslarının ardından Türkiye'ye dönmüş, Kosova'yı ziyaret etmemiştir. Bu durum Türk basını tarafından eleştiri konusu edilmiştir. Türk Dış İşleri Bakanı'nın Priştine'ye uğramadan geri dönmesi,

⁴⁶ <http://www.ayintarihi.com/turkce/date/1998-03-07/03.08.2015>.

⁴⁷ *Ayın Tarihi*, 7 Mart 1998, “Kosova Bölgesindeki Gerilime İlişkin Açıklama, 1998 Yılı İçinde Dışişleri Bakanlığı Tarafından Yapılan Açıklamalar Sorulara Cevaplar, Basın Toplantıları, Dışişleri Bakanlığı Matbaası, Ankara 1999, s.79.

⁴⁸ *Milliyet Gazetesi*, 15 Temmuz 1998, s.18.

⁴⁹ Birgül Demirtaş Coşkun, a.g.m., s.60.

⁵⁰ Sami Kohen, “Kosova Politikamız: İlkeler ve Gerçekler”, *Milliyet Gazetesi*, 6 Mart 1998, s.18.

* Temas Grubu ilk kez Bosna-Hersek Savaşı sırasında ve 1994 yılında kurulmuştur. Temas Grubu'nda ABD, Rusya, İngiltere, Almanya ve Fransa yer almıştır.

⁵¹ “Türkiye Her Türlü Katkıya Hazır”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Temmuz 1998, s. 9.

⁵² Birgül Demirtaş Coşkun, a.g.m., s. 61.

Türkiye'nin Kosova'nın bağımsızlığına destek vermediği yorumlarının yapılmasına neden olmuştur.

Türkiye'nin Kosova'nın bağımsızlığı konusunda bu şekilde davranmasında bölgesel aktörlerle birlikte hareket etme politikasından kaynaklanmıştır. Türkiye bu süreçte görüşlerini, Bulgaristan'a, Arnavutluk'a ve Makedonya'ya iletmiştir. Hatta Türkiye'nin gayretleri ile Yunanistan, Yugoslavya, Arnavutluk, Makedonya, Romanya ve Bulgaristan dışişleri bakanları 8 Haziran 1998'de İstanbul'da toplanmış, Kosova sorunu karşısında ortak bir tutum belirlenmesi için gayret gösterilmiştir.⁵³ Ancak, toplantıda önerilen plan Yugoslavya Dış İşleri Bakanı tarafından reddedilince, bunda başarılı olunamamıştır. Toplantı sonrasında yapılan açıklamalarda, şiddetin tırmanması kınanmış, taraflara diyalog çağrısı yapma dışında bir sonuç elde edilememiştir.⁵⁴

Türkiye'nin ilk başlardaki Kosova politikası aktif ama temkinli bir şekilde yürütülmüştür. Türkiye aynı coğrafyada, benzer inanç sistemine dâhil Kosovalı Arnavutlara karşı Bosna-Hersek'teki politikasını devam ettirmemiştir. Türkiye Kosovalı Arnavutların koruyuculuğunu üstlenmemiş, onların bağımsızlık isteklerine karşı olumlu bir karşılık vermemiştir. Türkiye Bosna-Hersek'te yaşananları iki devlet arasında yaşanan bir savaş olarak değerlendirirken, Kosova'yı ise iç çatışma şeklinde değerlendirmiştir. Ayrıca, Bosna-Hersek'te soykırıma varan kanlı olaylar yaşanmış, Boşnaklar Anavatan ve kurtarıcı olarak Türkiye'yi görürken, Kosovalı Arnavutlar öncelikle anavatan ve kurtarıcı olarak Arnavutluk'u görmüşlerdir.⁵⁵ Bu nedenle, Türkiye ilk başta Kafkaslarda, Ortadoğu'da, Orta Asya'da izlediği tüm politikaları, Balkanlarda da devam ettirmiş, öncelikle bölge ülkeleri ve Batılı devletlerle birlikte hareket etmeye gayret göstermiştir. Ancak, Türkiye'nin bu politikası iktidar ve muhalefet arasında zaman zaman eleştirilere konu olmuş, TBMM'de tartışmalar yaşanmıştır.⁵⁶

NATO'nun Kosova'ya yapacağı müdahale Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde onaylanmadan, Türkiye daha önceden söz vermiş olduğu gibi NATO'nun müdahalesini desteklemiştir. Hatta bir takım hukuki sorunlara rağmen, bu müdahaleye aktif olarak katılmıştır. Türk uçakları, ilk başta denetim uçuşlarına katılmışlar, daha sonra da bombardımanlarda yer almışlardır. Ayrıca, Türkiye, hava üslerini NATO uçaklarına açmış, ancak operasyonda bunlara ihtiyaç duyulmamıştır.⁵⁷ Bunlara ilave olarak, Türkiye Arnavutluk ve Makedonya'da kurmuş olduğu mülteci kamplarında her türlü insani yardımı yapmış, bölge halkına hem maddi, hem de manevi yardımda bulunmuştur. Kızılay'ın kurduğu bu kamplarda 6.400 mülteciye hizmet verilmiş, 7.458 kişiyi de Türkiye'ye kabul etmiş ve bunların Kırklareli'ndeki Gaziosmanpaşa Mülteci Kampında barınmalarına imkân tanımıştır.⁵⁸ Ancak, Türkiye buraların geçici barınma yerleri olduğunu, Kosova'nın Kosovalılardan arındırılması politikasına asla alet olmayacağını, Kosovalı "soykırım" kurbanlarının yerlerine ve yurtlarına dönmesi için NATO'nun çalışma yapması gerektiğini de Başbakan düzeyinde dile getirmekten geri durmamıştır.⁵⁹

Kosova'da sivillere yönelik katliamların artmasının ardından Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit'in ağzından, Sırp yönetimine yönelik eleştirilerini arttırmış, Kosova'da Müslüman Arnavutlara "soykırım" uygulandığını dile getirmiş ve olayların asıl sorumlusu

⁵³ <http://www.ayintarihi.com/turkce/date/1998-06-08/03.08.2015>.

⁵⁴ Sami Kohen, "Sırlara Mesaj Verildi, Ama...", *Milliyet Gazetesi*, 10 Haziran 1998, s.22.

⁵⁵ Birgül Demirtaş Coşkun, a.g.m., s.62.

⁵⁶ *TBMM Genel Kurul Tutanağı*, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 64. Birleşim, 10 Mart 1998, s.62.

⁵⁷ Sami Kohen, "Türkiye Ne Kazandı Ne Kaybetti", *Milliyet Gazetesi*, 12 Haziran 1999, s.20.

⁵⁸ Sami Kohen, a.g.m., s.20.

⁵⁹ <http://www.ayintarihi.com/turkce/date/1999-04-04/03.08.2015>.

olarak Sırpı görmeye başlamıştır.⁶⁰ Böylece; Türkiye, Kosova'daki Sırp-Arnavut anlaşmazlığında temkinli davranmayı bırakarak, Kosova'nın bağımsızlığını desteklediğini ve tanyacağını ortaya koyması bakımından önemlidir. Sırbistan'ın uluslararası toplum nezdinde giderek prestij kaybetmesi, Kosova'nın bağımsızlığının uluslararası alanda tanınmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı olmadan ve uluslararası hukuk açısından tartışmalı olan bir müdahalede yer alması, desteklemesi, hatta aktif olarak Sırp hedeflerini bombalaması Türkiye'nin Kosova politikasında temel bir değişimdir. Türkiye bunu yaparken, diğer taraftan da yine çok taraflı bir politika takip etmeye devam etmiştir. NATO'nun Kosova'ya müdahale ettiği ve müdahaleyi sürdürdüğü dönemde Türkiye, Kızılay'ın Arnavutluk ve Makedonya'da kurmuş olduğu mülteciler kamplarını ziyaret eden Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Sırpı Kosovalı Arnavutlara “*etnik temizlik*” yani “*soykırım*” uygulamakla suçlamıştır. Miloseviç'in Kosova ile ilgili amaçlarına ulaşamayacağını belirten Demirel, Sırp liderin Eski Yugoslavya Savaş Suçluları Mahkemesi tarafından yargılanması gerektiğini de dile getirmiştir.⁶¹

Kosova'da Sırp-Arnavut çatışması ve katliamların NATO'nun hava harekâtı ile bitirilememesi üzerine, Türkiye yavaş yavaş Kosova'ya uluslararası gücün yerleştirilmesi noktasına gelmiştir. Bunu da NATO zirvesine katılmak üzere 21 Nisan 1999'da ABD'ye giden Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, ertesini gün Pittsburgh'da basın mensuplarının Kosova ile ilgili sorularını yanıtlarken dile getirmiş, “*Kosova'dan kovulan insanlar mutlaka geri dönmelidir ve güvenlikleri uluslararası güçler tarafından sağlanmalıdır*”⁶² ifadelerine yer vermiş, Kosova'ya uluslararası gücün yerleştirilmesi gerektiğini dünya kamuoyu ile paylaşmıştır.

Kosova, NATO müdahalesinin ardından, Türkiye'nin istediği ve desteklediği gibi, uluslararası toplum tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu (UNMIK) yönetiminde başlıca güç haline gelmiş, BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararına göre Kosova Sırbistan'ın parçası sayılmakla birlikte, Belgrad'ın bölge üzerindeki etkisi kalmamıştır. Türkiye bu dönemde güvenlik ve siyasi alanda olmak üzere iki temel politika takip etmiştir. Güvenlik politikaları bağlamında, Türkiye en baştan itibaren uluslararası barış gücünün bir parçası olmuştur. Nüfusunun büyük bir kısmı Türklere oluşan Prizren, Mamuşa ve Dragos'ta konuşlandırmak üzere Birleşmiş Milletler Kosova Barış Gücüne (Kosova Force-KFOR) asker gönderilmiştir. Siyasi olarak da Ankara, Kosova'daki Türk azınlığın durumuyla yakından ilgilenmiştir.

NATO'nun Kosova'da yönetimi devraldığı ve Kosova'nın statüsünün geleceğine ilişkin BM'de görüşmelerin yeniden başladığı 1999-2005 yılları arasında Kosova'daki Türklere iki alternatif ile karşı karşıya kalmışlardır. Ya Arnavutlaşma, ya da Arnavut kimliğine asimile olmayı kabul edeceklerdi. Bu iki seçenekle karşı karşıya gelindiğinde, Türkiye'nin karar alıcıları Kosova'daki azınlığın yaşadığı zorlukların farkında olmuştur. NATO operasyonlarından sonra Kosova'ya giden Dışişleri Bakanı İsmail Cem Türkiye'nin Koordinasyon Ofisini hizmete açmış, Türk toplumunun haklarının devam ettirilmesi çağrısında bulunmuştur.⁶³

Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, NATO Müdahalesinden sonra Türklere baskıların arttığını ifade etmiştir. Türkiye'nin tüm çabalarına ve azınlığın isteklerine rağmen, UNMIK yönetiminde Kosovalı Türklere bazı yasal haklarını kaybetmişlerdir. 1974

⁶⁰ <http://www.ayintarihi.com/turkce/date/1999-04-04/03.08.2015>.

⁶¹ Sedat Ergin, “Demirel ve Kosova Krizi”, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/04/13/24.07.2015>.

⁶² <http://www.ayintarihi.com/turkce/date/1999-04-22/03.08.2015>.

⁶³ Eylem Altunya, *The Kosova Crisis and Turkey (1991-2001)*, Bilkent Üniv., Ekonomik ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003, s.134.

Anayasası'nda Türkçe Üç resmi dilden biri iken, UNMIK yönetiminde hazırlanılan Anayasa'da Türkçe Resmi Dil olarak tanınmamıştır. Ancak, BM Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisi Bernard Kouchner Türk toplumuna mektup göndererek kendi bölgelerinde anadillerini kullanmaya devam edeceklerini ifade etmiştir.⁶⁴ Böylece Türkiye'nin de desteğini alan Kosovalı Türkler bazı haklarını kaybetmekle birlikte, fiilen Kosova siyasetinde önemli kazanımlar elde etmişlerdir.

Türk Dışişleri Bakanlığı 28 Ekim 2005 yılında yapmış olduğu açıklamada; “gelecekteki statüsü her ne olursa olsun” Kosova'nın demokratikleşmesi ve tüm halkların temsil edilmesinin önemini vurgulamıştır.⁶⁵ Türkiye'nin bu açıklamasından, Kosova'nın her türlü statüye kavuşabileceği, bu seçenekler arasında “bağımsızlık” statüsünün de var olduğu anlaşılmıştır. Türkiye bir anlamda 2005 yılından itibaren yavaş yavaş Kosova'nın bağımsız bir devlet olabileceğine olan inancını ortaya koymaya başlamıştır.

Arnavutluk'un başkenti Tiran'a iki günlük resmi ziyarette bulunan Türk Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, 2 Şubat 2007'de yapmış olduğu açıklamada; Kosova'nın nihai statüsüyle ilgili kararın, çoğunluğun görüşü ve oradaki azınlığın hak ve hukukunun da garanti altına alınarak verilmesini istemiştir. Gül, Kosova Özel Temsilcisi Martti Ahtisaari'nin Kosova'ya ilişkin raporunu açıklayacağını hatırlatmıştır. Gül, Kosova'nın nihai statüsüyle ilgili kararın, çoğunluğu görüşü hesaba katılarak, bununla birlikte orada yaşayan azınlıkların hak ve hukukunun da garanti altına alınması gerektiğini söylemiş, Kosova'daki Türk azınlıkla oradaki Arnavutların, Müslüman olduklarını ve dayanışmaları gerektiğini belirtmiştir.⁶⁶

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün ağzından dile getirmiş olduğu politikasında Kosova'nın dolaylı olarak bağımsızlığını desteklemiştir. Çünkü Kosova'nın %90 nüfusu dikkate alındığında, “çoğunluğun görüşü”nün bağımsızlıktan yana olduğu bilinen bir gerçektir. Türkiye Kosova'nın bağımsızlığını elde etmesi yönündeki çabalarını ve Kosova'nın fiili bağımsızlığını öngören Ahtisaari Planı'nın kabul edilmesi için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi nezdinde de de girişimlerde bulunmuştur. Böylece, Türkiye Kosova'nın bağımsızlığı konusundaki politikasını iyice netleştirmiştir. Yani, Batılı ve politika yapıcı devletlerin “bağımsız Kosova” fikrine giderek daha sıcak yaklaşmasının ardından, Türkiye'nin de bu politikaya uyum sağlama gayretine giriştiği gözlemlenmiştir.

Bu bağlamda Türkiye; NATO çerçevesinde Kosova'da görev yapan Çok Uluslu Güney Kuvvet Komutanlığı (KFOR)'nin komutasını 29 Mayıs 2007'de düzenlenen törenle devralmış⁶⁷, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül resmi ziyaret için Türkiye'de bulunan Sırbistan Cumhurbaşkanı Boris Tadić ile 29 Kasım 2007'deki görüşmesinin ardından ortak basın toplantısı düzenlemiş, görüşmelerde Balkanların istikrarı, refahı ve güvenliğine katkıda bulunma yönünde ortaklaşa atılacak adımların ele alındığını belirtmiş, Tadić'in Kosova sorunu hakkında ülkesinin tutumu ve yaşanan son gelişmelerle ilgili kendisine bilgi verdiğini söylemiş⁶⁸, Türkiye'nin Kosova sorununa bakışını anlatmıştır. Ayrıca, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmeye yaklaştığı günlerde Ankara'yı ziyaret eden Kosova Geçici Yönetim Başkanı Fatmir Seydiu ile 6 Şubat 2008'de görüşmüş⁶⁹, Kosova'ya Türkiye'nin her türlü desteği vereceği tekrarlanmıştır.

⁶⁴ Birgül Demirtaş Coşkun, a.g.m., s. 68.

⁶⁵ *Ayın Tarihi*, “BM Güvenlik Konseyi'nin Kosova Nihai Statüsünün Görüşmeler Yoluyla Belirlenmesine Başlanması Yönündeki Kararı Hakkında”, *Dışişleri Bakanlığı Açıklaması*, No: 163, <http://www.mfa.gov.tr/12.04.2015>.

⁶⁶ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/02/03/siy112.html/22.07.2015>.

⁶⁷ <http://www.ayintarihi.com/turkce/date/2007-05-29/03.08.2015>.

⁶⁸ <http://www.ayintarihi.com/turkce/date/2007-11-29/03.08.2015>.

⁶⁹ <http://www.ayintarihi.com/turkce/date/2008-02-06/03.08.2015>.

Bütün bunlardan sonra Türkiye; Kosova'nın, BM ve AB'nin destek vermiş olduğu Marti Ahtisaari Planı'na dayanarak bağımsızlığını ilan etmesi halinde her türlü desteği vereceğinin işaretlerini ortaya koymuştur. Bunu da kısa bir süre sonra dış politikadaki uygulamalarıyla gösterecektir. Bunun ilk ve önemli göstergesi Kosova'nın bağımsızlığı karşısında takınmış olduğu tutum ve davranışlar olmuştur. Başbakan Haşim Taçi'nin parlamentoda 17 Şubat 2008'de yapmış olduğu açıklamada; Kosova'nın artık egemen, özgür ve bağımsız bir devlet olduğunu belirtmiş, "*Acılı bir tarihi geride bırakarak farklılıklara saygı göstereceğiz. Aynı zamanda halkımızın, Batı ve Avrupa demokrasi ailesine katılma arzusunu belirterek Kosova'nın bağımsızlığını ilan ettik*"⁷⁰ demiş, Kosova'nın yüzde 10'unu oluşturan Sırp dâhil tüm azınlıkların haklarına riayet edebileceklerini ve bunları kanunla garanti altına alacaklarını ifade etmiştir. Böylece, Kosova'nın bağımsızlığı ilan edilmiş, bir anlamda Türkiye gibi ülkeler tarafından tanınması istenmiştir.

Kosova Meclisi'nin bağımsızlık ilanı kararı aldığı toplantı Türkiye'de görsel basında canlı bağlantı ile kamuoyuna duyurulmuş, Türk Hükümeti yaşananları yakından ve canlı olarak izleme fırsatı elde etmiştir.⁷¹ Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Türkiye, ABD'den sonra, bu ülkeyi tanıyan ikinci ülke olmuştur. Türkiye'deki Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından kurulmuş olan Hükümetin Bakanlar Kurulu 18 Şubat 2008'de toplanmış, bağımsızlığını ilan eden Balkanların yeni ülkesi Kosova Cumhuriyeti'nin resmen tanındığı Türk ve Dünya kamuoyuna duyurulmuştur. Kosova Başbakanı Haşim Taçi'yi telefonla arayan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, bağımsızlık kararının hayırlı olması temennisinde bulunmuştur. Balkanlar'da barış ve istikrarı önemsediklerini belirten Başbakan Erdoğan, "*Bölgedeki gelişmeleri yakından takip ediyoruz. Türkler ve Arnavutlar dâhil olmak üzere Kosova'ya oluşturan bütün unsurların birlik ve beraberliği, Kosova'nın geleceğini güçlendirecektir*"⁷² demiştir.

Dışişleri Bakanlığı adına yazılı açıklama ise; Dışişleri Bakanı ve Başmüzakereci Ali Babacan tarafından yapılmıştır. Yazılı açıklamada; "*Türkiye Cumhuriyeti, Kosova Meclisi'nin bağımsızlık bildirgesinin muhtevasını ve unsurlarını memnuniyetle karşılamış ve bu anlayıştan hareketle, Kosova Cumhuriyeti'ni tanıma kararı almıştır. Türkiye, Balkanlar'ın huzur ve istikrara kavuşmasını dış politika önceliklerinden biri olarak belirlemiştir. Türkiye, son yıllarda büyük acılar yaşamış, Balkanlar'da kalıcı barış anlayışının hâkim olmasına önem vermekte, Kosova'nın bağımsızlığının, bölge ülkeleri arasındaki istikrar ve güven ortamının takviye edilmesi için de vesile teşkil etmesini temenni etmektedir*"⁷³ denilmiştir.

Bunlara ilave olarak, Sırbistan'ın, Balkanlar'ın geleceğinde önemli rolü ve sorumluluğu bulunduğunu ve Türkiye'nin, bölgesel ve ikili bağlamda Sırbistan ile ilişkilerinin ve işbirliğinin gelişmesine değer vermekte olduğunu da dile getiren Babacan, açıklamasında, "*Türkiye, Kosova'da hukukun üstünlüğü ile evrensel insan hakları, demokrasi ve çoğulcu değerlerin geliştirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Türkiye, Kosova ile komşuları arasında karşılıklı güven ve işbirliği ortamının yaratılmasının zaruret teşkil ettiği görüşünü de taşımaktadır. Türkiye, Kosova ile arasındaki mevcut köklü tarihi, kültürel ve beşeri bağların daha da güçleneceğine inanmakta olup, Kosova'nın kalkınmasını teminen yardım ve katkılarını sürdürecektir*"⁷⁴ denilmiştir.

Kosova Cumhuriyeti'nin tanınmasında bir takım nedenler yanında, iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi'nin takip etmiş olduğu dış politikasının etkisi daha fazla olmuştur. Dış politikada; Türkiye'yi merkez ülke olarak kabul eden ve bölgesel gelişmelerde

⁷⁰ <http://www.ayintarihi.com/turkce/date/2008-02-17/03.08.2015>.

⁷¹ NTV Canlı Yayın, 17 Şubat 2008, Saat:16:23.

⁷² <http://www.ayintarihi.com/turkce/date/2008-02-18/03.08.2015>.

⁷³ http://www.hurriyet.com.tr/gundem/8258200/19_Subat_2008/04.08.2015.

⁷⁴ http://www.hurriyet.com.tr/gundem/8258200/19_Subat_2008/04.08.2015.

aktif rol oynaması gerektiğini savunan AKP Hükümeti, inisiyatif geliştiren ve küresel gelişmelerin dışında kalmayan bir dış politika takip etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin "*etkinlik alanı*" oluşturması gereken Balkanlardaki Boşnaklar ve Arnavutlar Türkiye için önemli halklar olarak görülmüş, Türkiye ile "*tarihi ve kalbi*" yakınlığı olan bu iki halk ile işbirliği yapmanın zorunluluk olması,⁷⁵ Kosova'nın tanınmasında önemli bir etken olmuştur.

ABD, Fransa, İngiltere ve Arnavutluk, Kosova Cumhuriyeti'ni Türkiye ile aynı gün içinde resmen tanıyan ülkeler olmuştur. Bu ülkeler Kosova Cumhuriyeti'ni tanıdıkları için ve Sırbistan da Kosova'nın bağımsızlık sürecini engelleyemediği için eski Yugoslavya'nın başkentinde protesto edilmişlerdir. Kosova'nın bağımsızlık ilanını protesto amacıyla çok sayıda gösterici meydanlara inmiş, Sırbistan'ın başkenti Belgrad'da yapılan gösteri sırasında, Türkiye, ABD, İngiltere ve Sırbistan büyükelçiliklerine taşlı saldırıda bulunulmuştur.⁷⁶

Yukarıda adı geçen ülkeler Kosova'ya destek verirken, öte yandan Sırbistan Cumhurbaşkanı Boris Tadiç, Kosova'nın bağımsızlığını hiçbir zaman kabul etmeyeceklerini söylemiş, Sırbistan Başbakanı Vojislav Koštunica da bağımsızlık ilanını kınayarak, Kosova'nın "*sahte devlet*" olduğunu söylemiştir.⁷⁷ Kosova Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına en sert tepkiyi gösteren BM üyesi ülke ise Rusya olmuştur. Rusya Kosova'nın tek yanlı bağımsızlık ilan etmesini kınamıştır.⁷⁸ Ayrıca, Rusya'nın NATO özel temsilcisi Dimitriy Ragozin Belçika'nın başkenti Brüksel'de yaptığı açıklamada, tüm AB üyesi ülkelerin Kosova'nın bağımsızlığını tanıması ve NATO'nun Kosova'daki yetkilerini aşması halinde Rusya'nın dünya arenasındaki saygınlığını korumak için askeri güce başvurabileceği uyarısında bulunmuştur.⁷⁹

Kosova'nın bağımsızlığı resmi düzeyde çok olumlu bir şekilde karşılanırken, yazılı Türk basınında daha çok "*olumlu ancak ihtiyatlı olunması gerektiğine ilişkin*" tepkiler gösterilmiştir. Bu şekilde bir tutum benimseyen gazetelerden biri de Cumhuriyet Gazetesidir. Gazete "*Kosova'da Tarihi Gün*" başlığı ile Balkanların en yeni Cumhuriyetini kamuoyuna duyurmuştur. Gazetenin ilk sayfasından yapılan duyuruda; Kosova Meclisi'nin bağımsızlık kararının bütün dünyada yankı uyandırırken gelişmelerin dikkatle izlendiği dile getirilmiştir.⁸⁰ Kosova'nın bağımsızlığına Sırbistan'ın tepki gösterdiğini, Türkiye'nin de "*temkinli*" davrandığını, ancak Kosova'nın bağımsızlığının tanınması konusunda özel çaba sarf edilmesi gerektiği dile getirilmiştir.

Cumhuriyet Gazetesi'nde ye alan köşe yazısında ise Kosova'nın bağımsızlığını ilan edeceğinin Haşim Taçi'nin seçimleri kazanmasından beri belli olduğu belirtilerek, "*Yugoslavya'nın parçalanma sürecinin de bittiği, bundan böyle aynı bölgede artık yeni bir devlet çıkmayacağı açıktır... Kosova'nın bağımsızlığı bu ülkenin ezici çoğunluğunu oluşturan etnik grup için sevindiricidir. Ama kimse, Arnavutların Sırlardan daha demokratik ve daha az şoven olduğunu da söyleyemez. Bu açıdan bölgede yaşayan küçük Türk azınlık için daha demokratik ve özgürlükçü bir sonuç beklemek hayal olacaktır*"⁸¹ denilmiştir. Böylece, Kosova konusunda çok acele edilmemesi, Kosovalı Arnavutların da mikro milliyetçilik konusunda diğer Balkan toplumlarından farklı olmadığı dile getirilmiştir.

⁷⁵ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul, 2001, s.317.

⁷⁶ <http://www.ayintarihi.com/turkce/date/2008-02-21/03.08.2015>.

⁷⁷ <http://www.ayintarihi.com/turkce/date/2008-02-17/03.08.2015>.

⁷⁸ <http://www.ayintarihi.com/turkce/date/2008-02-17/03.08.2015>.

⁷⁹ <http://www.ayintarihi.com/turkce/date/2008-02-22/03.08.2015>.

⁸⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Şubat 2008, s.1.

⁸¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Şubat 2008, s.4.

Bazı basın organlarında ise daha temkinli yazılara yer verilmiştir. Bunda; Irak'ın Kuzey'indeki Kürt Yönetimi Lideri Mesut Barzani'nin Birleşmiş Milletlerde Kosova'nın bağımsızlığını elde ediş yöntemine ilişkin heyet göndermesi nedeniyle, Türkiye'nin Kosova'ya ilk tanıyan ülke olmamak için ihtiyatlı davranmasının etkisi olmuştur.⁸² Bu yüzden bazı gazetelerde ve yazılarda; Kosova'nın bağımsız olabileceğine hiçbir zaman inanılmadığı dile getirilmiş, büyük bir hayalin gerçekleştiği ifade edilmiştir. Kosovalıların "*Rreröfte Pavaresia e Kosoves: Yaşasın bağımsız Kosova!*" diyerek bağımsızlıklarını ilan ettikleri, fakat bu mutluluğun kısa sürme ihtimalinin olduğu, özellikle Rusya'nın bölge üzerindeki etkinliği sayesinde Kosova'nın yeniden Sırbistan'ın bir parçası haline getirilebileceği de hatırlatılmıştır.⁸³

Türk basınında bu şekilde yorumlara yer verilmesinde Kosova ve Balkanlar konusundaki bazı uzmanların yapmış olduğu açıklama ve değerlendirmelerin de etkisi olmuştur. Bu konuda örneğin; Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Balkanlar uzmanı Erhan Türbedar, Kosova'nın bağımsızlığını ilan ettiğini, bundan sonra bağımsızlığın tanınması sürecinin yaşanacağını belirterek, "*Siz istediğiniz kadar bağımsızlığınızı ilan edebilirsiniz, ama birileri tanımyorsa, bu sadece kâğıt üzerinde kalır*"⁸⁴ demiş, bu konuda ihtiyatlı olunması gerektiğini dile getirmiştir.

Ayrıca, Kosova'nın bağımsızlığının Dünyanın başka yerlerinde de örnek alınabileceğini, bunun domino etkisi yaratabileceğini dile getiren yazılar da yer almıştır. "*Ve işte, "Balkanlaşmak" denilen şey küresel çerçevede budur ki, modernist salçaya bulanmış ilkel kavmiyetçiliklerin "mikro milliyetçilik" e dönüşmesiyle eşanlamlıdır*"⁸⁵ denilmiş, 21. Yüzyıldaki mikro milliyetçiliğe Kosova'nın örneklik yaptığı ifade edilmiştir. Bunlara ilave olarak, "*Fakat daha "Balkanlaşmak" deyiminin yerleştiği an kesin cevaplanmış bir soru var: "Mikro" suyla da, "makro" suyla da kavmiyetçilik daima bela saçı ve de saçıyor.*" sözleriyle, Kosova'nın bağımsızlığının domino etkisiyle, Dünya'nın başka yerlerinde de bela saçabileceği öngörüsünde bulunulmuştur.⁸⁶

Kosova'da bağımsızlığın ilan edilmesinden sonra, yayına çıkan gazeteler tanınmaya yönelik beklentilerini manşetlerine taşımışlardır. Kosova'nın en çok okunan gazetelerinden Koha Ditore, "*Artık Devletiz. Tanınmayı Bekliyoruz*" manşetini tercih etmiştir. Epoka E Re Gazetesi de, "*Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasını bekliyoruz*" şeklinde manşet atmıştır. Zeri Gazetesi, "*Uluslararası Toplumun Desteği ile Kosova bağımsızlığını ilan etti*" derken, Express gazetesi "*Yaşasın Kosova Cumhuriyeti*" manşetini atmıştır. Laym Gazetesi ile "*Hayırlı Olsun*" manşetini kullanmıştır.⁸⁷

Kosova'nın bağımsızlığına karşı, yukarıda ifade edilen ve Kosova'da yayınlanan gazetelerde yer alan yayınlar gibi, olumlu tepkiler gösteren yayın organlarından biri de Zaman Gazetesi olmuştur. Gazete "*Kosova Artık Bağımsız*" başlığı ile Kosova'nın bağımsızlığını okurlarına duyurmuş, "*Kosovalıların 20 yıllık hayali dün gerçekleşti. Kosova bağımsızlığını ilan ederek Avrupa'daki 49. ülke oldu. Sırbistan'dan uluslararası toplumun gözetiminde kopan Balkanların yeni ülkesine AB, ABD ve Türkiye de destek verdi. Balkanlar dün tarihî günlerinden birini yaşadı. 1999 NATO operasyonunun ardından Birleşmiş Milletler denetiminde olan Kosova bağımsızlığını ilan etti. Kosova parlamentosundaki*

⁸² *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Şubat 2008, s.11.

⁸³ Ferai Tınç, "Kontrollü Bağımsızlık", <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/yazarlar/2008-02-18/04.08.2015>.

⁸⁴ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/02/18/dunya/04.08.2015>.

⁸⁵ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/02/18/dunya/04.08.2015>.

⁸⁶ Hadi Uluengin, "Kavmiyetçi Domino", <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/yazarlar/2008-02-21/04.08.2015>.

⁸⁷ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/02/18/dunya/04.08.2015>.

olağanüstü oturuma katılan 109 milletvekili, Balkanlar'ın yeni ülkesini bağımsız yapan bildirgeyi açık oylamada oybirliğiyle ayakta alkışlayarak kabul etti. Sırp vekillerin katılmadığı oturumda bildirge milletvekilleri tarafından tek tek imzalandı”⁸⁸ denilerek, haberin devamında bağımsızlık sonrasında yaşananlar ve duyulan sevinçler ortaya konulmuştur.

D- Sonuç

Kıta geçiş bölgesi konumunda olan ve tarihin her döneminde önemli bir yere sahip olan Balkanlarda yer alan Kosova yarımadasının merkezi konumunda olmuş, ticaret, enerji vb. yolların kesişim noktasında yer almış, ilk, orta, yeniçağlarda ve günümüzde üzerinde egemenlik mücadelesi yapılan yerlerden biri olmuştur. Kosova, Roma, Doğu Roma yani Bizans İmparatorluklarının yönetiminde kaldıktan sonra 1389 yılında Osmanlı Devleti'nin yönetimine girmiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'na bağlanan Kosova 1929 yılından sonra da Yugoslavya Krallığı'nın yönetimine girmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan Sosyalist Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. Yeni Federal Yugoslavya; Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya ve Bosna-Hersek Cumhuriyetlerinden oluşmuştur. Kosova ise 1946 Anayasası ile Sırbistan'a bağlı “özerk bir bölge” olarak tanımlanmış, 1974 Anayasası ile de Kosova'ya özerklik verilmiştir. Bu durum, Kosova'nın bağımsızlığına kadar devam etmiştir.

Yugoslavya'nın dağılması Tito'nun ölümünden sonra ve 1974 Anayasası'nın ihlalleri ile başlamıştır. Bu süreçte Kosova'nın bağımsızlığına ilişkin ilk kıvılcım Kosova Priştina Üniversitesinde başlamıştır. Ancak, Sırlara karşı yürütülen bağımsızlık mücadelesi kolay olmamış, zorlu mücadeleleri bünyesinde barındırmış, büyük sıkıntılar yaşanmış, can ve mal kayıplarına yol açmıştır. Yugoslavya'nın dağılma sürecinin hız kazandığı dönemde toplanan Özerk Kosova Meclisi tarafından 2 Temmuz 1990'da ilan edilen yeni Kosova Anayasası yani “*Karanica*” ile Kosova'nın bağımsızlığı tüm dünyaya duyurulmuştur. Ancak, bu durum Sırbistan tarafından kabul edilmemiş, Sırlar ile Kosovalı Arnavutlar arasında özellikle 19 Ekim 1991'de Bağımsız Kosova Cumhuriyeti'nin ilanından ve UÇK'nun kurulmasından sonraki süreçte şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. UÇK'nun takip etmiş olduğu Sırp güçlere saldırı politikası ve Sırların sivil halka yönelik katliamları sonrasında Kosova Sorunu uluslararası kamuoyunda ön sıralarda yer almaya başlamış, AB, BM Güvenlik Konseyi'nin ve NATO'nun çalışmaları sonrasında Kosova Marti Ahtisaari Planı ile “*Uluslararası Gözetim Altında Bağımsızlık*” statüsünü 26 Mart 2007'de elde etmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin bu kararına dayanarak da 17 Şubat 2008'de toplanan Kosova Meclisi Kosova'nın bağımsızlık bildirgesini tüm dünyaya ilan etmiştir.

Kosova'da bağımsızlık yönünde Kosovalı Arnavutlar ile Sırlar arasında ilk çatışmalar başladığında, Türkiye yaşananları Yugoslavya'nın iç meselesi olarak görmüş ona göre politikasını oluşturmuştur. Ayrıca, 1974 Anayasası'nda Kosova'nın özerk bölge olarak tanınması ve anayasal anlamda ayrılma hakkına sahip olmaması nedeniyle, Kosova'nın bağımsızlık mücadelesine devam etmesinin zor olduğunu düşünmesi, yaşanacakları öngörememesi nedeniyle Kosova'ya karşı ilk başta soğuk bir dış politika takip etmiştir. Bunlara ek olarak, Kosova'daki UÇK gibi, ayrılıkçı ve şiddet yanlısı PKK terör örgütü ile mücadele etmesi, Türkiye'nin Kosova'daki şiddetin ortadan kaldırılması ve olayların yatıştırılması yönünde politikalar takip etmesine neden olmuştur. Bu politika zaman zaman Türkiye'de muhalefet partilerince eleştirilmiştir. Ancak, öncelikle bölge ülkeleri ve Batılı devletlerle birlikte hareket etme politikası takip eden Türkiye'nin politikası, Kosova'da şiddetin ve sivil ölümlerinin artması, Sırların katliamlara varan uygulamaları sonrasında,

⁸⁸ <http://www.zaman.com.tr/18.02.2008/26.04.2015>.

AB ülkeleri ve ABD ile paralel olarak değişmiştir. Türkiye'nin Kosova'ya karşı değişen politikasının ardından, her türlü insani, askeri, siyasi ve politik destek yapılmaya başlanmıştır. Türkiye, zaman zaman Sırpların Kosova'da “soykırım” yaptığına ilişkin sert açıklamalar yapmaktan bile geri durmamış, Kosova'nın ve Kosovalıların bağımsızlığına ilişkin “*reel politik*” bağlamında elinden gelen ne varsa yapma gayretini göstermiştir. Bu destek Kosova'nın bağımsızlığını elde edene kadar devam etmiştir.

Kosova Meclisi'nin bağımsızlık ilanı kararı aldığı toplantı Türkiye'de görsel basında canlı bağlantı ile kamuoyuna duyurulmuş, Türk Hükümeti yaşananları yakından ve canlı olarak izleme fırsatı elde etmiştir. Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Türkiye, ABD'den sonra, bu ülkeyi tanıyan ikinci ülke olmuştur. Türkiye'deki Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından kurulmuş olan Hükümetin Bakanlar Kurulu 18 Şubat 2008'de toplanmış, bağımsızlığını ilan eden Balkanların yeni ülkesi Kosova Cumhuriyeti'nin resmen tanındığı Türk ve Dünya kamuoyuna duyurulmuştur.

Kosova Cumhuriyeti'nin tanınmasında bir takım nedenler yanında, iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi'nin takip etmiş olduğu dış politikasının etkisi daha fazla olmuştur. Dış politikada; Türkiye'yi merkez ülke olarak kabul eden ve bölgesel gelişmelerde aktif rol oynaması gerektiğini savunan AKP Hükümeti, inisiyatif geliştiren ve küresel gelişmelerin dışında kalmayan bir dış politika takip etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin “*etkinlik alanı*” oluşturması gereken Balkanlardaki Boşnaklar ve Arnavutlar Türkiye için önemli halklar olarak görülmüş, Türkiye ile “*tarihi ve kalbi*” yakınlığı olan bu iki halk ile işbirliği yapmanın zorunluluk olması, Kosova'nın tanınmasında önemli bir etken olmuştur.

Kosova'nın bağımsızlığı resmi düzeyde çok olumlu bir şekilde karşılanırken, yazılı Türk basınında daha çok “*olumlu ancak ihtiyatlı olunması gerektiğine ilişkin*” tepkiler gösterilmiştir. Türk basınında bu şekilde yorumlara yer verilmesinde Kosova ve Balkanlar konusundaki bazı uzmanların yapmış olduğu açıklama ve değerlendirmelerin de etkisi olmuştur. Ayrıca, Irak'ın kuzeyindeki Kürt Yönetimi Lideri Mesut Barzani'nin Birleşmiş Milletlerde Kosova'nın bağımsızlığını elde ediş yöntemine ilişkin heyet göndermesi, hem Türkiye'nin, hem de Türk basınının Kosova'nın bağımsızlığı konusunda ihtiyatlı davranmasında etkili olmuştur. Bütün bunlara karşın, Kosova'nın bağımsızlığının Türkiye ve Türk milleti tarafından memnuniyetle karşılandığına ilişkin ve bağımsızlığa destek veren yazıların ve yorumların sayısı hiç de azımsanamayacak kadardır. Bunlara ek olarak, Türk televizyonları Kosova'nın yeni bayraklarının Türkiye tarafından karşılanmasını, Kosova'nın bağımsızlık sürecini anlatan haber programları sık sık Türk kamuoyu ile paylaşmışlardır.

Kosova'nın bağımsızlığın üzerinden kısa bir süre geçtikten sonra, hem siyasilerden yapılan açıklamaların, hem de görsel ve yazılı basında yer alan ortak görüşün “*Bağımsız Kosova Cumhuriyeti*” ile iyi ilişkilerin kurulması ve yeni cumhuriyetin yaşaması için gerekli desteğin verilmesi şeklinde değişmeye başladığı görülmüştür. Bu bağlamda gelişmeler olmuş, Kosova Cumhuriyeti 28 Ağustos 2008'de Türkiye'de Büyükelçilik açmış, Türkiye Büyükelçilik binasının yapımında ve açılışında Kosova'ya destek vermiştir. Bağımsız Kosova Cumhuriyeti'nin ilk Türkiye Büyükelçisi olarak da Bekim Seydiu atanmıştır. Böylece, Türkiye-Kosova ilişkileri daha kurumsal düzeyde ve iyi bir şekilde yürütülme imkânı bulmuş, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda gelişmeler kaydedilmeye başlanmıştır. Bu ilişkiler her geçen gün gelişerek devam etmektedir.

Kaynakça

- “BM Güvenlik Konseyi’nin Kosova Nihai Statüsünün Görüşmeler Yoluyla Belirlenmesine Başlanması Yönündeki Kararı Hakkında”, *Dışişleri Bakanlığı Açıklaması, No: 163, Ayın Tarihi, <http://www.mfa.gov.tr/12.04.2015>*.
- “Kosova Bölgesindeki Gerilime İlişkin Açıklama, *Ayın Tarihi, 1998 Yılı İçinde Dışişleri Bakanlığı Tarafından Yapılan Açıklamalar Sorulara Cevaplar, Basın Toplantıları, Dışişleri Bakanlığı Matbaası, Ankara 1999*.
- “Türkiye Her Türlü Katkıya Hazır”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Temmuz 1998.
- AKYOL, Taha, *Sovyet Rus Stratejisi ve Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1979.
- ALTUNYA, Eylem, *The Kosova Crisis and Turkey (1991-2001)*, Bilkent Üniv., Ekonomik ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003.
- BAŞ, Numan, *Kosova Sorununun Ortaya Çıkışı ve Balkanlar Üzerine Etkileri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2009.
- BEREKETLİ, Mustafa, *Berlin Antlaşması’ndan Günümüze Balkanlar*, Rumeli Vakfı Yayınları, İstanbul 1999.
- BORA, Tanıl, *Milliyetçiliğin Provokasyonu*, Birikim Yayınları, İstanbul 1995.
- BRUNE, Lester H., *United States and Balkan Crisis 1990-2005 Conflict in Bosnia and Kosovo*, CLAREMONT CA: Regina Books, USA 2005.
- CALVOCORESSİ, Peter, *World Politics Since 1945*, Newyork 1996.
- ÇAĞ, Galip, “Dağılan Yugoslavya’nın Ardından Makedonya ve Türkiye”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi, 1 (1)*, Çankırı 2012.
- DAVUTOĞLU, Ahmet, *Stratejik Derinlik, Türkiye’nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul, 2001.
- DEMİRTAŞ COŞKUN, Birgül, “Kosova’nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası (1990-2008)”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt:7, Sayı:27*, Ankara 2010.
- ERGİN, Sedat, “Demirel ve Kosova Krizi”, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/04/13/24.07.2015>.
- GJEJLANİ, Erleta, *Değişen Uluslararası Güvenlik Sistemi Bağlamında Yugoslavya’nın Dağılması ve Kosova’nın Nihai Statüsü Sorunu*, Uludağ Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2007.
- GLENNY, Misha, *The Balkans: Nationalism, War, and the Great Powers, 1804-1999*, Penguin, New York 1999.
- HASNİ, Enver, “Politik ve Hukuki Açından Kosova Krizi”, *Avrasya Dosyası Dergisi, Cilt: IV, Sayı:1-2*, Ankara 1998.
- <http://arsiv.sabah.com.tr>
- <http://www.assembly-kosova.org>
- <http://www.ayintarihi.com>
- <http://www.cumhuriyet.com.tr>
- <http://www.hurriyet.com.tr>
- <http://www.milliyet.com.tr>

<http://www.zaman.com.tr>

JELAVİCH, Barbara, *Balkan Tarihi 1 (18. ve 19. Yüzyıllar)*, (Ter.: İhsan Duru-Gülçin Tunalı-Haşım Koç), Küre Yayınları, İstanbul 2009.

JELAVİCH, Barbara, *Balkan Tarihi 2 (20.Yüzyıl)*, (Ter.: Zehra Savan-Hatice Uğur), Küre Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2013.

KADRİAJ, Shqipran, *Kosova Surunu*, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

KENAR, Nesrin, *Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*, Palme Yayıncılık, İstanbul 2005.

KİSSİNGER, Henry, *Diplomasi*, (Çev.:İbrahim H. Kurt), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2002.

KOHEN, Sami, "Kosova Politikamız: İlkeler ve Gerçekler", *Milliyet Gazetesi*, 6 Mart 1998.

KOHEN, Sami, "Sırlara Mesaj Verildi, Ama...", *Milliyet Gazetesi*, 10 Haziran 1998.

KOHEN, Sami, "Türkiye Ne Kazandı Ne Kaybetti", *Milliyet Gazetesi*, 12 Haziran 1999.

KOKOTT, Juliana, *Human Rights Situation in Kosova 1989-1999*, Kluwer Law International, New York 2002.

KUZU, Ender, "Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova'ya İlişkin Danışma Görüşü'nün Değerlendirilmesi", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt:30, Sayı:1-2, İstanbul 2010.

Malcolm, Noel, *Bosna'nın Kısa Tarihi*, Om Tarih, İstanbul 1999.

NTV

POULTON, Hugh, *Balkanlar Çatışan azınlıklar Çatışan Devletler*, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1993.

PREDRAG, Simic, "Yugoslavya Krizinin Dinamikleri", *Avrasya Dosyası*, Cilt:3, Sayı: 3, Sonbahar 1996.

RAMET, Sabrina P., *Nationalizm and Federalizm in Yugoslavia*, ABD, İndiana University Press, 1992.

SARI, Feyzullah, *Türkiye'nin Makedonya ve Bosna-Hersek Siyaseti (1990-2000)*, Hacettepe Üniv., Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

SHALA, Blerim, *The Diplomatic War for Kosova*, Zeri Yayınevi, Priştine 1999.

SİPAHİOĞLU, Bahtiyar, *Dünden Bugüne Balkanlar*, Akademi Matbaacılık, İstanbul 2010.

TBMM Genel Kurul Tutanağı, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 64. Birleşim, 10 Mart 1998.

TILIÇ, Doğan L., *Milliyetçiliğın Pençesindeki Kartal Kosova*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1999.

TINÇ, Ferai, "Kontrollü Bağımsızlık", <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/yazarlar/2008-02-18/04.08.2015>.

TİNDEMANS, Leo, *Barışa Çağrı*, (Çev.: Özden Arıkan), Sabah Kitapçılık, İstanbul 1998.

TÜRKEŞ, Mustafa, "Bosna-Hersek Problemi: 26-28 Ağustos 1992 Londra Konferansı ve Siyası Sonuçları", *Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı'ya Armağan*, Hacettepe Üniv. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yıldız Matbaası, Ankara 1995.

- TÜRKEŞ, Mustafa, “Türkiye’nin Balkan Politikasında Devamlılık ve Değişim”, *ASAM Avrasya Dosyası*, Cilt: 14, Sayı:1, Ankara 2008.
- TÜRKOĞLU, Emir, “Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliği”, (Der.: Ömer E. Lütem), *Balkan Diplomasisi*, ASAM Yayınları, Ankara 2000.
- UÇAROL, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-2010)*, Der Yayınları, İstanbul 2010.
- ULUENGİN, Hadi, “Kavmiyetçi Domino”, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/yazarlar/2008-02-21/04.08.2015>.
- URAL, Selçuk, “Balkanlarda Aşırı Milliyetçiliğin Gölgesinde Kosova ve Bağımsızlık”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (1), Çankırı 2014.
- YAVUZ, Celalettin, “Balkanlaşan Eski Yugoslavya’daki Gelişmeler ve Yeni Ülke Kosova”, *2023 Dergisi*, Ankara 2008.